

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.ф.н. Пенка Стоянова Бурова,
Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий”

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика – Медиен език и стил)

Автор: Деница Денчева Генчева

Тема: **Социо- и психолингвистични функции на чуждата лексика в онлайн пространството**

Научен ръководител: Доц. д.н. Андреана Ефтимова, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Със заповед № РД 38-110/06.02.2018 г. на ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ съм определена за член на научното жури във връзка с процедурата по защита на дисертационен труд на тема **Социо- и психолингвистични функции на чуждата лексика в онлайн пространството** за придобиване на образователната и научна степен “доктор” от **Деница Денчева Генчева**, докторантка по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика – Медиен език и стил). Научен ръководител - доц. д.н. Андреана Ефтимова – Софийски университет „Св. Климент Охридски“.

Деница Денчева Генчева е представила нужните за процедурата материали: автобиография в европейски формат, дисертационен труд, автореферат и др. Приложила е и списък на 6 броя научни публикации по темата на дисертацията.

Деница Генчева е родена на 11.11.1975 г. Добила е магистърска степен по три специалности - по френски език и литература, по клинична психология и по английска филология с профил литература и медии. Работила е на няколко места, като работата ѝ е била свързана с превод на документи от френски език, с ръководство на проекти и преподаване на френски и английски език. Завършила е редовна докторантура, като е зачислена през 2015-а, а е отчислена през 2018 г.

Докторантката е участвала в научни проекти - „Докторантски филологически център” на ЮЗУ „Н. Рилски”, гр. Благоевград (2015); в

проект „Непознати приятели, познати неприатели” на ШУ „К. Преславски”, гр. Шумен (2016); в проект на СУ „Св. Климент Охридски” за създаване на електронно списание „Медии и език” (2017).

2. Актуалност на тематиката

Интересът към темата за възприемане и интеграция на чужда лексика в българския език има дълга история. Известни са многобройни изследвания и речници на тази група от думи, представяни са препоръки или не препоръки за тяхната употреба, водена е и борба против тях като израз на пуризма. През последните няколко десетилетия се наблюдава нов бум на навлизаща в езика ни чужда лексика, нов бум на интерес и съответно на изследвания по тези въпроси. Сега обаче изследванията се поставят по-скоро на фона на обясняване на причините за заемане и употреба върху психолингвистична основа. Дисертацията е в контекста на този тип изследвания, като по-точно се занимава с характеристиките на много интересен тип лексика - която се намира на входа на българския език, между български и английски, но още не е заета. В дисертацията се разработва и друг актуален аспект – чуждата лексика в онлайн пространството, в което се изгражда един нов стил в една нова медия. По тези въпроси също са налице многобройни изследвания в чуждата и в българската наука.

Нека още отсега да кажа, че според мене дисертантката е успяла да се справи много добре със сложната и трудна за интерпретиране проблематика. Разбира се, заслуги за изготвяне на дисертацията има и нейната научна ръководителка доц. д. н. А. Ефтимова.

3. Познаване на проблема

Библиографската справка съдържа общо 205 заглавия на кирилица и латиница. Дисертантката се е запознала с огромен брой публикации на различни езици, представила е обективно и добросъвестно редица мнения, интерпретирала е задълбочено, внимателно и компетентно редица съвременни теории. Всички използвани понятия, термини и явления са предварително анализирани и уточнени.

4. Методика на изследването

По думите на авторката тя е избрала интердисциплинарен подход, включващ методите на социологията, психологията и лингвистиката, социолингвистиката и психолингвистиката, както и на функционалната лингвистика - социолингвистичен анализ, функционален анализ, дискурсен

анализ, контент анализ, количествен анализ, съпоставителен анализ, научно наблюдение, научен експеримент и др.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

Дисертационният труд е с обем от 273 страници, 240 страници от които представлява основният текст. Изложението е конструирано в увод, три глави, заключение, библиография. Приложението съдържа 16 страници.

Трябва да подчертая, че още в увода авторката излага много точно и ясно предмета, целите, основните задачи на изследването, определя го като опит да се наблюдава статуквото на използвания от българските потребители език с ясното виждане за мимолетния характер на наблюдаваните явления в онлайн пространството; като фотография на изказа на комуникаторите за периода от 2015 до 2017 г. (с извадка от 1014 текста). Изследва спонтанната писмена реч, която използват българите в социалните медии, а по-точно - чуждите думи и изрази, които комуникаторите с първи език български използват.

В увода е определена и основната цел на дисертационния труд - да се отговори на въпроса защо в интернет хората от дадена езикова общност смесват езиковите кодове; да се докаже и значимостта на явлението превключване на кода за развитието на езика; да се покаже ролята на превключените елементи в речта.

В първа глава - **Онлайн медии – особености на общуването** (с. 10 – 31) се разглеждат особеностите на онлайн медиите, които представляват една от теориите и един от аспектите, използвани в дисертацията, излагат се и се анализират множество мнения на чужди и български изследвачи. Много подробно тук се представят условията и средата на речта, която ще се изследва; определят се понятията силни и слаби връзки между хората, явлението хомофилия, ситуацията на глокализация.

В началото на втора глава - **Превключване и смесване на кода** (с. 34 - 127) авторката установява термините, които ще използва. Изяснява изчерпателно и разграничава понятията превключване и смесване на кода, превключване на кода и лексикално заемане, като прилага подход, съчетаващ структурния и функционалния. За явлението превключване на кода приема обща дефиниция - използване от говорещия на два или повече от два езика или варианта на езика в рамките на едно изказване или речева реплика (с. 42).

Известна част от втора глава, е посветена на **Експеримент за установяване степента на асимилираност на някои думи от английски произход, използвани в спонтанната писмена реч на социални мрежи и форуми.** От шест групи думи в експеримента е включена по една дума, което на пръв поглед изглежда недостатъчно репрезентативно. Всъщност авторката разчита на голям брой изследвани лица (150 души студенти), с което като че ли компенсира малкия брой на думите. (Тук некоректно се говори за синонимни форми на дадена дума вместо за синоними, както и за невалидни значения, т.е. напълно погрешни значения, дадени като дефиниции в рамките на експеримента.)

Като излага подробно резултатите от експеримента, авторката обобщава кои от думите приема за превключени и кои - за потенциални. Резултатите за всяка група думи са дадени и в графичен вид, а накрая думите са подредени по своята степен на асимиляция. За сравнение се привеждат и заемки. Като цяло авторката определя изследваните думи като непознати по семантика за изследваните, а те ги определят като използвани само в определена група и ненужни за българския език. От това се прави изводът, че изследваните думи могат да бъдат превключени, и се определят критерии за принадлежност към тази група от думи и изрази (семантична непрозрачност, слабо разпространение, морфологична неадаптираност, невключване в речниците за чуждите думи) (с.110).

Тук авторката излага различни мнения за факторите и причините за превключване на кода, подробно изяснява макро- и микросоциolingвистичните причини, които се допълват и оказват влияние в една или друга степен върху участниците в социалните медии. По-нататък в тази глава привежда мнения за модела за говорна акомодация, известен още като теория за комуникативното приспособяване (Джайлс и Купланд 1991), която се базира на адаптирането на всеки комуникант към речта на другия/другите. Авторката цитира, но доказва и със свой материал становището, че чрез промяна на кода говорещият в социалните медии може да изрази както солидарност и принадлежност към дадена социална група, така дистанцираност от нея. Относно психolingвистичните фактори, определящи превключването на кода, се позовава на мнението, че лингвистичните представи за двата езика не съществуват независимо едни от други, че са взаимосвързани и се коактивират, следователно превключването на кода е естествено явление, даващо удобство и лекота на изказа за комуникантите билингви. Това обстоятелство според мене е в

по-голяма степен предпоставка, а не толкова причина за превключване на кода.

В началото на трета глава, озаглавена **Анализ на превключването и смесването на кода в социалните мрежи** (с. 128 – 231), авторката отделя според мене неоправдано голямо внимание на същността на контактния език, пиджина и отново на причините, превърнали английския език в глобален лингва франка, за историята на лингва франка.

В тази глава се разглеждат подробно двата основни похвата за превключване на кода – вмъкване и редуване, които обикновено ясно се разграничават от лексикалното заемане (дори и когато става въпрос за един единствен превключен лексикален елемент) - вмъкването като основен, предпочитан похват, не изискващ задълбочени познания по чуждия език, и редуването, за което се изискват много повече познания по чуждия език, тъй като се оформят по-сложни и дълги конструкции. (В около 2/3 от репликите в наблюдаваните 1014 текста е налице вмъкване, а в останалата 1/3 - редуване.)

При разглеждане на всяко от явленията (вмъкване, редуване) авторката използва една и съща ясна схема, като първо представя различни мнения (предимно на чужди автори), след това представя свои примери, които анализира подробно.

В заключението към тази част авторката прави разделение между участниците в експеримента за установяване степента на асимилиране на английските думи (стр. 98 - 101), за немалка част от които тези думи са непознати или недотам ясни, и популярни личности, публични общности и други комуниканти, които се повлияват от статута на английския като лингва франка и от средата на социалните мрежи, повлияват се и от неговия престиж и го включват в своя изказ като по-модерно, съвременно звучащо, експресивно средство.

Според мене въпросът за социо- и психолингвистичните функции на превключването на кода, които могат да изяснят и социалните мотиви за явлението, както и целите, заложи в дадено индивидуално изказване, е много важен, още повече че тук вече авторката анализира собствен материал и дефинира свои наблюдения и изводи, затова би могъл да се обособи в отделна глава, за да се постави по-силен акцент върху него. Използването на английския език в онлайн пространството има една основна функция – формиране на групов идентичност и изразяване на солидарност.

Чрез анализ на онлайн текстовете в диалогична перспектива са изведени и подредени по важност следните функции на превключването на кода: *конвергентно поведение и стремеж към солидарност; дивергентно поведение, дистанциране и неодобрение; експресивност и колоритност; модерност, езикова мода; изграждане на имидж; функционален инструмент в професионалното общуване; функция икономия на време; евфемизация и дисфемизация на речта.*

Изведените функции на превключването на кода са разгледани подробно и убедително, с използване на много емпиричен материал.

6. Преценка на личния принос на докторантката

Дисертационният труд оставя впечатлението за зрялост и увереност в интерпретациите, теоретичните разсъждения, обзори и обобщения, в боравенето с терминологията, в подредбата на отделните глави и точки, при излагане на концептуалната рамка на изследването.

Приносите си авторката пестеливо е формулирала в шест точки. Ще коментирам някои от тях, като добавя и приноси, които аз виждам като особено важни.

Като цяло изследването има принос както за изучаване на медийния дискурс, така и за изследване на възприемането на чужда лексика при настоящите обстоятелства и условия.

От структурна и от социолингвистична гледна точка са разгледани и разграничени понятията превключване и смесване на кода, от една страна, и превключване на кода и лексикално заемане от друга.

За пръв път е представен анализ на чуждите думи и изрази във връзка с явленията смесване и превключване на кода в спонтанната писмена реч на българите в социалните мрежи и форуми.

С помощта на резултатите от проведена анкета за установяване на степента на семантична прозрачност и асимилираност на някои чужди думи се определя кои думи могат да се разглеждат като потенциални или като превключване на кода на лексикално ниво.

Изведени са и са разгледани осем функции на превключването на кода в социалните мрежи, които доказват, че чуждите думи и изрази представляват допълнително експресивно и прагматично лингвистично средство, а превключването на кода в спонтанната писмена реч е един от езиковите механизми, илюстриращ тенденцията към разговорност, характерна за социалните мрежи и форуми.

Като теоретичен принос изследването представя анализ на теории от социолингвистиката, които изясняват характера на социалните мрежи и на връзките, които се създават там (на феномена “Малък свят”, на теорията за силните и слабите връзки, на теорията за хомофилията).

Анализират се съвременни теории, засягащи превключването на кода, направени са терминологични уточнения в тази област; очертава се границата между термините превключване на кода, смесване на кода и лексикално заемане. Трябва да подчертая, че авторката е представила пределно обширно тези теории, така че те могат да служат като основа за предстоящи нейни, както и на други изследвачи проучвания.

Представен е мултидисциплинарният функционален подход, който съчетава в себе си структурния, социо- и психолингвистичния анализ на превключените лексеми и фрази.

В автореферата авторката отбелязва, че дисертационният труд има и практическа стойност - теоретичните концепции, изследванията и анализите могат да намерят практическо приложение при обучението по медиалингвистика, по социо- и психолингвистика, по медийни комуникации и други специалности в областта на публичното общуване.

Дисертацията представя фона на навлизащите чужди думи, началото на евентуално заемане, макар че понякога се говори за нахлуване на чужди думи в езика, но всъщност това се отнася до потенциални заемки, които според мене в труда могат да се локализируют между двата езика.

Като много добър похват в изложението трябва да отчетя решението след всяка по-голяма част от изследването да се включва обобщение, наричано заключение. Това дава възможност на читателя да види още веднъж, накратко и обобщено, мнението на авторката и нейното виждане за постигнатото.

7. Автореферат

Авторефератът съответства на съдържанието на дисертационния труд. Той има 41 страници и включва съкратено изложение на трите глави, справка за научния принос и списък на публикациите по темата на труда.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационния труд и резултатите

Препоръчвам трудът да бъде издаден като монография, за да получи по-голяма популярност и оценка в лингвистичната общност. Във връзка с това мога да отправя и още няколко препоръки.

Смятам, че анализът на резултатите от експеримента би бил по-ясен

и убедителен, ако в текста се вмъкнат по няколко примера от употребата на всяка включена дума. Трудно е такива примери да се търсят в приложението в края на изследването.

В изследването се използват примери от други автори, както и примери на авторката, придружени с превод, но преводите на тези примери се дават под линия. Според мене би било по-лесно за възприемане, ако преводът на всяко изречение се дава в скоби веднага след него.

Препоръчвам трудът да се насити с повече оригинални примери на авторката. Примери има, но са включени твърде късно в изложението.

Смятам, че за употребата на названието *лингва франка* трябва да се предпочита мъжки, а не женски род.

Трябва да подчертая, че стилът е лек и чист, научен като че ли без особени усилия за постигане на тези качества, особено важни за добрия стил. За съжаление авторката не е проявила нужната упоритост да отстрани редица правописни, пунктуационни, буквени грешки (особено чести при употреба на ограждащата запетая при подчинени изречения и обособени части; при пълния член, особено при страдателен залог). Тези грешки следва внимателно да бъдат отстранени при евентуално издаване на труда като монография.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Трудът на Деница Денчева Генчева заслужава висока оценка както заради своята концепция и теоретична обосновка, така и заради извършените анализи, обобщения, обзори и постигнати резултати. Той напълно отговаря на законовите изисквания и на наложените представи за дисертационен труд, с който се претендира за придобиване на образователната и научна степен „доктор”. Представлява напълно завършено изследване на важен за лингвистиката проблем, затова, след като съм се убедила в споменатите качества, в оригиналността и иновативността на изследването, предлагам на членовете на уважаемото научно жури да присъдят на докторантката степента „доктор” по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика – Медиен език и стил), при което и самата аз без колебания ще гласувам за същото.

5.04.2018

Рецензент: Пенка Стоянова Бурова, проф. д.ф.н.